

KINO-SUOMESTA KINO-HELSINKIIN

Urmas A. Hilapieli (2021) *Kino-Suomi: Elokuvan esittämisen historia 1896–2021*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos. 496 s.

Urmas A. Hilapielen *Kino-Suomi* on ulkoasultaan upea, lähes 500-sivuinen ja 2,5-kiloisen järkäle elokuvan esittämisen historiasta Suomessa vuosina 1896–2021. Aivan vastaavaa teosta ei suomalaisesta elokuvien esittämisestä ole aiemmin edes yritetty. Lähimmäksi tulee Outi Heiskasen *Elohuvia – Elokvateatterien kotimainen kulta-aika* (2009), joka on kronologisesti etenevä yleisesitys elokuvien esittämisestä, elokuvateattereista ja elokuvissa käymisestä. Heiskasen teoksen tekstiosuus on verrattain suppea, mutta selkeän ja yksinkertaisen jäsennyksen vuoksi tulos on lähempänä kokonaisuutena kuin Hilapielen uutuus, joka on yksityiskohtaisempi ja jossa on vahva hakuteoksen luonne.

Varhaisen elokuvan osalta Sven Hirnin pioneerityöt *Kuvat kulkevat* (1981) ja *Kuvat elävät* (1991) kartoittavat elokuvaesittämisen historiaa kiertueista kiinteisiin teattereihin vuoteen 1918 asti. Outi Hupaniitun väitöskirja *Biografiliiketoiminnan valtakausi – Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvuilla* (2013) jatkaa Hirnin tutkimusten alueella siirtämällä painopisteen elokuvateattereista elokuva-alan yritystoiminnan kentän rakentumiseen ja verkostojen muotoutumiseen. Kari Uusitalon varhainen *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet* (1965) hahmottelee monen muun näkökulman ohella myös elokuvateatterihistorian yleislinjoja, ja monet Uusitalon eriytyneemmät teokset esimerkiksi Adams-Filmistä (1962 ja 1972), Väinö Mäkelästä (1970) ja Suomen Biografiliitosta (1974) kiinnittyvät läheisesti elokuvaesittämisen historiaan.

Oman tarkentavan lisänsä tuovat elokuvakulttuurin paikallishistoriat, kuten *Pajasta palatsiin – Turun elokuvaelämän historia* (1997) sekä yksittäisten teattereiden historiat kuten Sven Hirnin *Apolloteatteri* (2001). Kiinnostavan teatteriteknologisen näkökulman tarjoaa Erkki Riimalan *Valkokangasta vastapäätä* (1998), jonka tärkein anti on Suomessa käytettyjen elokuvaprojektoreiden kartoittamisessa ja esittelemisessä. Mukana on myös paikkakunnittain jäsennely elokuvateatteriluettelo, jossa on mukana tiedot kunkin teatterin projektoreista.

Kino-Suomen taustalla on vuosikymmeniä kestänyt työ, joka lähti viehtymyksestä elokuvaan, elokuvissa käymiseen ja elokuvan esittämisen materiaaliin olosuhteisiin. Hilapieli kertoo kartoittaneensa helsinkiläisiä elokuvateattereita ja keränneensä tietoja niiden taustoista jo 1980-luvun alulta lähtien. Pitkä syntyhistoria on merkittävä erityisesti siksi, että näin on saatu haastatelluksi monia sellaisia alan toimijoita, jotka eivät enää ole keskuudessamme.

Hilapielen mielenkiinto kohdistui aluksi nimenomaan helsinkiläisiin elokuvateattereihin, ja niissä teos onkin vahvimmillaan. Jossakin vaiheessa matkan varrella näkökulma laventui kattamaan muunkin Suomen. Kannustajana oli ilmeisesti kustantaja, ymmärrettävää kyllä, sillä on varmaankin helpompi markkinoida maanlaajuisesti Kino-Suomea kuin Kino-Helsinkiä. Lopputulos on kuitenkin tältä osin epätasainen: siinä missä Helsinkiä käsittelevät osiot ovat tarkkoja ja systemaattisia, muu maa katetaan, jos ei suorastaan sattumanvaraisesti, niin ainakin keskittyen lähinnä nykyhetken

suurimpiin kaupunkeihin. Etenkin 1900-luvun ensimmäisen puoliskon osalta rajoitus on harmillinen, olihan elokuvateatteriverkosto varsin laaja, ja kiertueet kattoivat niitäkin alueita, joilla kiinteitä teattereita ei ollut. Lisäksi esimerkiksi Viipuri ja muut rajan taakse jääneet viihde-elämän keskuksat jäävät pahasti sivuun.

Perspektiivin avaaminen tarkoittaa myös sitä, että teattereiden ja esittämisen ohelle on nostettu muita näkökulmia, kuten elokuvien maahantuonti ja tekeminen sekä elokuvapolitiikka. Kaikki tietysti kietoutuvat elokuvien esittämiseen, eikä kontekstin laajentamista pitäisi sinänsä moittia, mutta tämän teoksen fokusta ne hajottavat. Ne ovat alueita, joissa kirjoittaja nojaa toisen käden lähteisiin, ja paitsi että niistä on kirjoitettu paremmin muualla, mukaan on myös jäänyt kohtuuttoman paljon epätarkkuuksia ja suoranaisia virheitä. Lisäksi ne tekevät kirjan kokonaisrakenteesta jollakin lailla sekavan. Kirjan kaksi ensimmäistä pääluokua, joiden yhteismittana on noin 150 sivua, koostuvat suppeahkoista alaluvuista, jotka kertovat milloin mistäkin näkökulmasta – vaikkapa verotuksen, levityksen, teknologian ja tuotantorakenteiden – yli sadan vuoden tarinaa. Tuloksena on nopeaa edestakaista hyppimistä varhaisen elokuvan aikakaudesta 2000-luvulle ja takaisin siten, että erillisten näkökulmien yhteyttä on paikoin vaikea hahmottaa.

Kino-Suomen ansiot ovat siis muualla kuin elokuvaesittämisen ja elokuvateatterin historian suurten linjojen ja kontekstien piirtämisessä. Se on huomattavasti vahvempi hakuteoksena kuin kokonaisuutena. Kolmas osa esittelee – merkittävästi partitiivimuodossa – elokuvateattereiden historiaa ja nykyisyyttä Suomen eri osissa. Vaikka tämän paikkakunnittain jäsenneytyn osion otanta onkin vain valikoitu, se toimii mukana olevien kaupunkien osalta käyttökelpoisena yleiskartoituksena. Mukana on myös tarkentavia katsauksia yksittäisiin, yhä ketjujen ulkopuolella toimiviin teattereihin esimerkiksi Karjaalla, Salossa, Uudessa-kaupungissa ja Hangossa. Näissä tekijä on vierailut yhdessä valokuvaaja Jussi Nenosen kanssa, mikä elävöittää mukavasti paikkakuntaesittelyjen hieman luettelomaista yleislinjaa. Se, että nämä erikoiskatsaukset painottuvat pääosin Etelä-Suomeen, selittyy rehellisesti aikataulupaineella ja koronaepidemian aiheuttamilla vaikeuksilla.

Teoksen painavimman ytimen muodostaa neljäs osa, joka esittelee Helsingin elokuvateatterit, tällä kerralla ilman anteeksipyytelevää partitiiviyä. Laajuudeltaan tämä osa on lähes puolet kirjasta. Osio jakautuu, kenties hieman erikoisen tuntuisesti, kantakaupungin ja liitosalueiden teattereihin. Hilapieli perustelee jaottelun kuitenkin sillä, että se oli käytössä aina 1970-luvulle asti. Joka tapauksessa Oulunkylän, Maunulan, Haagan ja muiden liitosalueiden puutaloissa tai asuintalojen läheisissä sijainneet, usein vaatimattomat teatterit tarjoavat kiinnostavan kontrastin keskustan ensi-iltasaleille. Juuri helsinkiläisten elokuva-teatterien osalta *Kino-Suomi* on siis vahvimillaan. Tiedot ovat tarkkoja ja systemaattisia, ja vaikka jäsenyys on luettelomainen, teksti tuntuu omakohtaisemmalta kuin muualla kirjassa.

Teoksen toinen valtti on sen ulkoasu. Kirjaa on ollut Hilapielen ohella tekemässä työryhmä, joka miellyttävää kyllä kreditoidaan asianmukaisesti. *Kino-Suomen* ulkoinen olemus on kaikin puolin onnistunut. Mustavalkoinen kansi on tyylikäs, kuvien painojälki on korkealaatuinen, ja monipuolista kuvitusta on hankittu sekä lukuisista museokokoelmista että teatterinomistajien yksityisistä arkistoista. Myös Nenosen kirjaa varten ottamat kuvat istuvat saumattomasti yleislinjaan. Harvoin esimerkiksi näkee teosta, jossa mustavalkoiset ja värikuvat ovat yhtä hienosti harmoniassa. Vaikka kirjaa käyttäisikin pääosin hakuteoksena, sen kuvamaailmaan oppoa mielikseen.

Kimmo Laine

dosentti, yliopistonlehtori, mediatutkimus, Turun yliopisto